

98). Hz. Peygamber'in bir defasında namazı biraz uzattığını gören sahâbiler bunun sebebinin sorunca, "Rağbet namazı kıldım" cevabını almışlardı (Tirmizî, "Fiten", 14; İbn Mâce, "Fiten", 9). Resûl-i Ekrem büyük bir arzu ile Allah Teâlâ'dan bazı şeyleri talep ettiğinden bu namazı rağbet namazı diye nitelendirmiştir. Hz. Ömer'in, ölüm döşeğinde iken kendisinden sonraki idarî ve siyasî durumu kastederek dünyadan umutlu ve kaygılı olarak (râgib ve râhib) ayrılmakta olduğunu söylediği rivayet edilir (Buhârî, "Aḥkâm", 51; Müslim, "İmâret", 11).

Tasavvuf kaynaklarında rağbet ve rehbetin havf-recâ, kabz-bast, heybet-üns gibi çeşitli şekil ve dereceleri olduğundan bahsedilir. Allah'ın mekrinden emin olma (emn) ve yeis kavramları da bu hususlarla ilgilidir (bk. MEKR; YEİS). Sûfler genellikle rağbeti recâdan daha kuvvetli bir ümit hali olarak görmüşler, rehbeti de recânın neticesi ve semeresi diye kabul etmişlerdir. Kuşeyrî rağbeti fenâ ve bekâ halleriyle irtibatlandırır. Zühud dünyaya rağbet etmemek, ona ilgi göstermemektir. Dünyaya rağbet etme halinin fenâsı âhirete rağbetin bekâsını gerektirir. Kul dünyaya uzak durduğu (zâhid olduğu) nisbette âhirete rağbet eder, onu ister. Rağbet ve rehbet havf ve recânın gereği olarak âbidlerin kalplerinde baskın his olarak bulunur (*er-Risâle*, s. 207, 211, 212, 217).

Hâce Abdullah-ı Herevî rağbet ve rehbetin üç türünden bahseder. Ehl-i hayır veya ehl-i haber adını verdiği zümrenin rağbeti ilimden kaynaklanır ve sahibini çalışıp çabalama sevkeder. Bu zümre ruhsatlarından kaçınır, azîmetlere göre hareket eder. Ehl-i hâlin rağbeti Hak'tan başka hiçbir şeye ilgi duymasına imkân vermez. Ehl-i müşâhedenin rağbeti ise saf ve halistir. Bunlar sadece Hakk'a rağbet eder, mâsivâdan ilgiyi keserler. Gazzâlî de nefis, kalp ve sırta ilgili olmak üzere rağbetin üç şekilinden söz etmiş ve nefsin sevaba, kalbin hakikate, sırrın Hakk'a rağbet ettiğini söylemiştir. Ona göre rehbet kulun ezeli takdirin kendi aleyhinde olabileceğini düşünüp endişelenmesidir (*İḥyâ*, I, 84).

Muhyiddin İbnü'l-Arabî de Gazzâlî gibi rağbetin üç tür olduğunu söyler. Ona göre rağbetin birinci şekli sevap ummaktır; bu rağbetin mahalli nefis olup daha çok sıradan halk için söz konusudur. Kalbin rağbeti hakikate, sırrın rağbeti Hakk'adır; velilerin ve âriflerin rağbeti bu kısma girer. Muhyiddin İbnü'l-Arabî rehbet konusunda da insanları üç gruba ayırır. Bazıları, Allah'ın günah işleyenler ve kötülük ya-

panlarla ilgili tehditlerinin gerçekleşmesinden, bazıları haklarındaki ilâhî hüküm ve ilmin olumsuz yönde değişeceğinden (*er-Ra'd* 13/39), bazıları da haklarındaki ilâhî hükmün ezelde olumsuz olması ihtimalinden ve bunun değişmeyecek olmasından (*Kâf* 50/29) korkarlar. İbnü'l-Arabî aynı hususların rağbet haline sebep olabileceğine dikkat çekmiştir (*el-Fütûḥât*, II, 701).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 321; Süleimî, *Ṭabakât*, s. 223; Kuşeyrî, *er-Risâle* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd), Kahire 1966, s. 102, 207, 211, 212, 217; Herevî, *Menâzilü's-sâ'irîn*, İstanbul 1310, s. 15; Gazzâlî, *İḥyâ*, Kahire 1358/1939, I, 84; IV, 140; a.mlf., *Ta'rifü'l-İḥyâ* (*İḥyâ* içinde), I, 84; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, II, 701; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, II, 57.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

RÂH

(bk. TARİKAT).

RÂHATFEZÂ

(راحت فا)

Türk mûsikisinde bir birleşik makam.

Türk mûsikisinin en eski makamlarından biri olup çeşitli dönemlerde **hicâz-ı muhâlif**, hüseyinî-aşiran perdesinde karar etmesinden dolayı **hicaz-aşiran** ve son ola-

Râhatfezâ makamı dizileri

rak **râhatfezâ** diye adlandırılmıştır. Râhatfezâ isminin Tanbûrî İsmet Ağa tarafından verildiği söylenir. Durağı hüseyinî-aşiran perdesi ve seyri incici olan makamın dizisi, hicaz ailesini meydana getiren makamlardan zirgüleli hicaz hariç diğer üçüne; hümâyün, hicaz ve uzâl dizilerine hüseyinî-aşiran perdesindeki hüseyinî beşlisinin veya dizisinin bir bölümünün katılması ile meydana gelmiştir.

Makamın birinci merteye güçlüsü, yarım karar sırasında seyre hâkim olan hicaz çeşidine göre nevâ veya hüseyinî perdesidir. Eğer o esnada hâkim makam hicaz ise nevâ perdesinde rastlı, hümâyün ise yine nevâda bu defa büselikli, eğer uzâl ise hüseyinîde uşsaklı yarım karar yapılır. İkinci merteye güçlüsü ise düğâh perdesidir.

Asma karar bakımından zengin olan râhatfezâ makamında bu kararlar daha çok hicaz ailesi makamları gibidir. Nevâ ve hüseyinî perdelerinden hangisi güçlü olarak kullanılmışsa diğeri asma karar olarak kullanılabilir. Bundan başka diğer bütün hicaz ailesinde olduğu gibi nîm-hicaz ve dik-kürdî perdelerinde çeşniz, düğâh perdesinde hicazlı, rast perdesinde nikrizli asma kararlar yapılabilir. Hüseyinî-aşiran perdesindeki hüseyinî beşlisine geçilince irak perdesinde segâh ve ferahnâklık asma karar yapılır. Eğer yerindeki hicaz çeşnisi kullanılarak irak perdesine kadar düşülürse irakta hüzzamlı asma karar yapılmış olur. Yine hicazı değiştirmeden hüseyinî-aşirana inildiğinde bu perdede karcıgar, aynı şekilde yegâha kadar düşüldüğünde bu perdede basit süzünak dizileri meydana gelir ve bu makamların o perdelerdeki şedlerine geçilmiş olur. Çünkü hüseyinî-aşirandaki kalış uşsaklı, yegâhtaki ise rastlıdır. Fakat bunlar az kullanılır.

Nota yazımında donanımına hicaz makamı gibi si için bakiye bemolü, do ve fa için bakiye diyezi yazılır. Yegâh perdesine rast beşlisiyle düşülerek genişleyebilen râhatfezâ makamının yedeni yegâh perdesi olup makamın dizisini meydana getiren perdeler pestten tize hüseyinî-aşiran, irak, rast, düğâh, büselik veya dik-kürdî, nîm-

hicaz, nevâ, hüseyinî, eviç veya acem, gerdâniye ve muhayyerdir. Makamın seyrine hicaz ailesinden zirgüleli hicaz hariç diğer üç makamdan biriyle başlanılır. Bu dizide diğer hicaz çeşitlerine sık sık geçkiler yapılarak ve asma kararlar gösterilerek gezinildikten sonra güçlüde yarım karar yapılır. Yine hicaz ailesi makamlarında karışık gezinilerek inilip düğâh perdesinde hicaz ailesi sona erdirilir. Buradan hüseyinî-aşırandaki hüseyinî beşlisine geçilir. Nihayet bu beşli veya dizi parçasının gereği olan bûselik perdesi kullanılarak hüseyinî-aşıranda hüseyinî çeşnişiyle tam karar yapılır.

İsmet Ağa'nın ağır düyek usulündeki peşreviyle saz semâisi; Zekâi Dede'nin fer' usulünde, "Zülfün ki benim sünbül-i bâğ-ı hevesimdir" mısraıyla başlayan bestesi; yine İsmet Ağa'nın aksak semâi usulünde, "Nedir bu handeler bu işveler bu nâz ü istiğnâ" mısraıyla başlayan ağır semâisi; Zekâi Dede'nin, "Âşüfte-diliz dâm-ı hevâ meskenimizdir" mısraıyla başlayan yürük semâisi ve İsmâil Dede Efendi'nin sofyan usulünde, "Bir dilberi sevip bilmezem n'oldum" mısraıyla başlayan şarkısı bu makamın en güzel örnekleri arasında sayılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 60; Hâşim Bey, *Müsilki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 80-81; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 233-234; IV, 255; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Müsikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 168-169; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velvelleri*, İstanbul 2006, s. 552-554.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

RÂHATOĞULLARI

XIII-XIV. yüzyıllarda

Sivas ve çevresinde yöneticilik yapan ve kurdukları Dârürrâha ile tanınan bir aile.

Ailenin, hakkında bilgiye rastlanan ilk üyesi Ebü'l-Fezâil Kemâleddin Ahmed b. Râhat b. Hattâb olup Anadolu Selçuklu Sultanı III. Keyhusrev döneminde (1266-1284) Dîvân-ı İnşâ reisleri arasında adı geçmektedir. İbn Bibî'nin, 629 (1232) yılı olaylarını anlatırken Sivas yakınlarında Kervansaray-ı İsfahânî diye bilinen bir ribâtın daha sonra Ribât-ı Kemâleddin Ahmed b. Râhat adıyla şöhret bulduğunu kaydetmesinden (*el-Evâmirü'l-Âlâ'iyye*, I, 420) bu ribâtın onun tarafından tamir ettirildiği veya satın alındığı anlaşılmaktadır. Kemâleddin Ahmed, 674'te (1276) İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın, oğlu Argun ile ev-

Râhatfezâ
makamı
seyir
örneği

lendireceği Anadolu Selçuklu Sultanı III. Keyhusrev'in kız kardeşi Melike Selçuk Hatun'un çeyizinin hazırlanması için görevlendirilmiştir. Safedî'ye göre Kemâleddin muteber ve eli açık bir kişiydi, ahfadı ve gulâmları vardı, Sivas'ta bir hankah vakfetti. Hacca giderken 725 Zilkadesinde (Ekim 1325) Kerek'te vefat etti ve Ca'fer-i Tayyâr'ın kabrinin yanına defnedildi. Ancak 721 (1321) tarihli Dârürrâha vakfiyesinde onun ve akrabasının Sivas Abdülvehhâb Kabristanı'nda medfun olduğu zikredilmektedir. Bu kayda göre Kemâleddin Ahmed'in cenazesinin Sivas'a getirilmesi olması muhtemelse de bu bilgiler kronolojik problemler taşımaktadır.

Ailenin ikinci önemli şahsiyeti Kemâleddin Ahmed'in oğlu Rükneddin Hattâb'dır. Rükneddin, 699'da (1299) Samsun mutasarrıfı olup Pervâneoğulları'ndan Mühezzebüddin Mesud'un saldırısı üzerine Samsun'u terk ederek gemiyle Canik vilâyetine kaçmış, daha sonra Mesud Bey ile anlaşma yoluna gitmiştir (Aksarâyî, s. 206-207). Taşındığı "es-sâhibü'l-kebir, es-sâhibü'l-a'zam, es-sadrü'l-muazzam" unvanlarından onun İlhanlı işgali altındaki Anadolu'da genel vali Demirtaş'ın (Timurtaş) yanında itibarlı bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu aileyi şöhrete kavuşturan asıl faaliyetleri, tecdid kitâbesine göre Hattâb ile Emîr Hüseyin kardeşlerin 720 (1320) yılında kurdukları Dârürrâha'dır. Vakfiyeye göre ise Rükneddin Hattâb, bir yıl sonra babasından intikal eden Sivas içindeki Dârürrâha adını verdiği bu mekânı gelirlerini buranın bakımına ve diğer cihetlere tahsis ettiği bazı yerlerle (bir bostan, iki köy, dört tuzla ve bir mezraa) birlikte vakfetmiştir. Bu vakıf çok amaçlı ve fonksiyonel bir organizasyondur. Bu mekâna "dârü'r-râha" (huzur evi) adının verilmiş sebebi vakfiyede misafirlerin gelip burada konaklayacağı şeklinde açıklanmışsa da Rükneddin Hattâb'ın babasının adının bu isme ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Rükneddin bakım giderlerinden artan geliri beşe taksim etmiş, bir hissesini nitelikleri ve görevleri ayrıntılı biçimde verilen Dârürrâha personelinin maaş ve diğer giderlerine, mübarek gecelerde helva, aydınlatma, yaygı, kap vb. ihtiyaçlara ayırmış; ikinci hisseye oğlu Ömer Bey'in ve onun küçük kızı Dilşâd'ın ihtiyaçlarının karşılanmasını, artan kısımın torununun evlendirilmesini, ailenin âzatlılarının çocuklarının ihtiyaçlarının giderilmesini ve borçlulara borç verilmesini şart koşmuştur. Üçüncü hissenin sarf yerleri vakfın asıl önemli yönünü teşkil etmektedir. Bunlar dârülaceze, huzur evi, yetimhane gibi sosyal kurumların Türkiye'deki ilk örneğini oluşturmaktadır. Vakfın akrabasından muhtaç olanlara yetecek kadar para, yaşlı kadınlara, dullar ve diğer muhtaç kadınlara, yaşlı erkeklere, fakirlerin teçhiz ve tekfinine, âmâlara, cüzzamlılara, kadı ve valinin hapsedtiği kimselere değişik miktarlarda yardımda bulunulmasını, fakirlerin yetimlerine bakan ve eğitimleriyle uğraşanlara da güvenilir kişilerin belirleyeceği miktarın verilmesini şart koşmuştur. Burada cüzzamlı hastalara tahsisat ayrılmış olması önemlidir. Ortaçağ Avrupası'nda cüzzamlılar lânetlenip toplum dışına itilerek ölüme terk edilirken aynı çağın Türkiye'sinde himaye edilmektedir. Dördüncü hissedenden isimleri verilen şahıslara belirlenen miktarlarda dirhem verilecek, mütevellî dışındaki idarî görevlilerin maaşları ödenecek, artanıyla Dârürrâha'nın diğer ihtiyaçları karşılanacaktır. Beşinci hisseyi ise mütevellî almaktadır. Zamanımıza intikal eden tecdid kitâbesine göre Dârürrâha 779 (1377) yılında Emîr Hüseyin'in oğlu Abdülvehhâb'ın oğlu Şeyh Hasan tarafından yenilenmiştir. Binası günümüze ulaşmayan Dârürrâha'nın Sivas'ta İmaret Camii'nin bulunduğu yerde kurulduğu tahmin edilmektedir.

Rükneddin Hattâb'ın diğer kardeşi el-Emîrü'l-mükerrrem Alâeddin Ali 787'de